

HÁROM HÓNAP MAGYAR SZÉPIRODALMA.

Budapest, 1925. január.

Őszintén meg kell vallanom, hogy kritikusaink között nem ismerek magamnál rosszabb prófétát. Először vagy másfél évtizeddel ezelőtt sültem föl. Fiatal akadémikus voltam s így természetesen az én nyakamba szakadt a Vojnits-jelentés: ki kellett halásznom az elmúlt év drámaterméséből azt a színművet, amelynek irodalmi értéke is van s a színpadon is nagy sikert aratott. Nem került nagy fáradságomba, de a jelentésben megemlékezvén az év drámai törekvéseiről, erősen hibáztattam, hogy íróink elfordultak a magyar néptől: a népies szellemű dráma egészen kiveszett. És ugyanaz nap, amikor jelentésemet az Akadémiában fölolvastam, jelent meg a Nemzeti Színház kommunikéje, hogy legközelebbi újdonsága — egy magyar népdrama lesz! Az utolsó fölsülésemről pedig most számolhatok be. Novemberben azon keseregtem, hogy egy fél-éve nem került magyar dráma színre s — azóta jóformán nincs hét új magyar dráma nélkül. Az elsőkből ugyan nem volt köszönet, egy kivételével mindegyiket visszautasította a közönség egészséges ízlése, de a későbbiek kiköszörülték a csorbát s szép sikerről számolok majd be; — de tartsuk meg a műágak hagyományos sorrendjét.

Azaz mégsem. Először a lefolyt negyedév két nagy irodalmi eseményéről adok számot. Az egyiket elég, ha egyszerű hír alakjában közlöm, minden kommentár nélkül: van újra teljes *Aranyunk*. Arany műveinek teljes, 12 kötetes kiadása már régen elfogyott, s az is ismeretes, hogy az Akadémia a költő születésének századik évfordulójára, 1917-re, egy nagy, vagy 20 kötetes kiadásban közre akarta bocsátani a költő minden művét és írását, jegyzetekkel, variánsokkal, bibliografiával, — szóval igazi kritikai kiadásban. A Franklin-Társulat, amely magához váltotta Arany műveinek tulajdonjogát, vállalkozott a kiadásra, Voinovich Géza a gyűjtemény szerkesztésére s már meg is indultak a munkálatok, mikor a világháború vérzivatarra, sok más szép tervvel együtt, elmosta a kritikai Aranykiadást is. A Franklin-Társulat új Aranya ezt a végleges kritikai kiadást nem pótolja. A négy hatalmas album-kötet pusztán a szöveget adja, kritikailag revideálva ugyan, de apparátus nélkül, s híján a levelezésnek. A réginél nem sokkal gaz-

dagabb, egy-két kis vers és novella, egypár politikai cikk az, ami új, de — s ez a kiadás jelentősége — Arany összes művei megint kaphatók. Hogy mit jelent ez, azt nem kell magyaráznom: ismét hozzáférhető a legmagyarabb, legnemzetibb, legművészbibb magyar költő, a mult nagy értékeinek leghívebb őre, akinek költészetében csodálatos tisztán élnek a régi nemes hagyományok. Sőt Arany még több nekünk: ő Széchenyi mellett a magyar nemzet legnagyobb nevelője. A legnagyobb magyar önismeretre, a legremekebb magyar költő fajszeretetre tanít; Széchenyi a magyarság jelenének sívárságát tárja föl, hogy megismerve bűneinket megjavuljunk, Arany a nemzeti mult dicsőséges és szomorú képeit varázsolja elé, hogy gyönyörködve bennük, megbecsüljük a magyar szellem és magyar történet nagy értékeit.

A másik nagy esemény: a teljes magyar *Faust*. Goethe hatalmas tragédiáját bírtuk eddig is magyarul; hogy mást ne említsek, az I. részt Dóczy, a II-at Várady fordításában. Az egészet együtt, *egy* magyar szellem munkájaként csak most kaptuk, K o z m a A n d o r-tól, a magyar nyelv és magyar vers legnagyobb élő művésztől. Ez teszi épen jelentőssé. Goethe remeke gondolatainak mélységével, képeinek csodás gazdagságával és változatosságával, költői dikciójának hol szárnyaló fönségével, hol lehellsetszerű finomságával szinte legyőzhetetlennek látszó föladatokat elé állítja azt, aki a tragédiát idegen nyelven akarja megszólaltatni. Költő, filozófus és a forma művésze legyen egyben — mint Kozma, aki mesteri módon birkózik meg a fordítás legnagyobb nehézségével s talán épen a legnehezebb helyek sikerültek neki legjobban. A magyar szöveg szépsége helyenként vetekszik az eredetivel s a könnyen, természetesen ömlő sorok olvasása közben soha sincs az az érzésünk, hogy fordított munkát olvasunk.

Eredeti művekben az ősz utólja nem volt épen gazdag. Feltűnő a líra összezsugorodása. Elsorvad a líránk? Míg a szélekről új hangok csendülnek felénk, s a Kárpátok koszorújáról új tehetségek indulnak Budapest meghódítására, itt mindössze két verses kötet jelent meg, s azok közül is az egyik Erdélyi József-é jelentéktelen, a másik meg — erdélyi költő. Erről, Krüzselyi Erzsébet kötetéről azonban érdemes szólnunk. A *hangtalan líra* az első olvasásra kissé idegenszerű: panaszos hangokat hallunk, merész képekbe, kü-

lönös szimbólumokba rejtett bánat döbrent meg, de nem tudunk beletekinteni „a csend rabjára”-nak vergődő lelkébe. Ismételt olvasásokban kibontakozik előttünk a csöndes, megható tragédia. A sors, a maga durva öklével, sokszorosan lesújtott a költőre: elvesztette szeretteit, atyját, majd anyját, aki mindennél drágább volt neki, árván maradt, egyedül szülőföldjén, s attól is megfosztották, végül szürke, sűrű köd bocsátkozik szemére, — a sors, hogy a szokatlan fény ne bántsa, elfátyolozza számára a derüt... Meghatóan szól hozzánk e halkszavú lírából a fájdalom, s bár a töredékes sóhajokból gyakran csak sejtjük a vérző szív rezdüléseit: ha időnként megtalálja harmonikus formáját, érezzük, hogy megindultságunk a művészet tiszta levegőjébe emelt.

Az egyik álarcában is lírát ad Vietórisz József *Senki Pálja*. Modern eposz Byron és Gyulai módjára: egy vidéki tanár-költőnek küzdelmes életpályája. Egyszerű, mindennapi történet, de érdekessé és vonzóvá lesz azáltal, hogy a hősnek — egyszemélyben a szerző is — köznapi külseje alatt rendkívüli lélek lappang. Ez a szemre közönséges gimnáziumi tanár nagy álmodó. Nagy eszmék és nemes eszmények hevitik lelkét, szívében ábrándok élnek és ambíciók lángja lobog — ki akar tűnni, mert érzi tehetségét. A sors azonban mostoha hozzá, az élet kicsinyes viszonyai békóba szorítják lelkét. Ábrándjai sorban szétfoszolnak, eszméin és tervein keresztül gázol az idő, — de ő eltemetve egy kis város homályába, mégis boldog lesz szerető családjá körében, a becsülettel végzett munka tudatában. A hétköznapi prózája ez, de Vietórisz művészetével költőivé varázsolja. A szürke mez alól kivillan a költő gazdag lelke s csillogó fényt áraszt a derék, nagyszívű Senki Pálra. Az Akadémia múlt évi Nádasy-pályázatán jutalommal tüntette ki, s a kis eposz rászorgált a ritkán kiadott nagy jutalomra.

A széppróza körében föltűnő a novella-kötetek nagy száma. Amióta a novella, az igazi, kiszorult a napilapokból, azóta — a könyvkiadók állítása szerint — a közönség sem kap rajta. Innen van, hogy csak elvétve jelenik meg egy-egy elbeszélés-gyűjtemény. Most azonban háromról is beszámolhatok. Fáy Ilona elbeszélései egy előkelő úri hölgy komoly kísérletei. Vannak novella-témái, de nincs még kialakult, határozott egyénisége, hol Jókai, hol Maupassant módján fogja meg a

tárgyat, egyszer meg épen Pekár Gyula technikáját utánozza. Erősebb a költői föladatok fölismerésében, mint megoldásukban, az érdekfeszítő helyzetek beállításában, mint lepörgetésükben. — Karinthy Frigyes könyve, a *Hasun al Rásid*, nem novellákat foglal magában, amint a cím igéri, hanem ötleteket. A szerző merész képzelete bebarangolja a multat és jelent, az emberek és állatok világát, sőt még a pokolba is elmerészkedik. Mindenütt talál valami hihetetlenül furcsa dolgot, — azaz jobban mondva: az élet egy-egy mindennapi jelenségére ráveti a maga sajátosan eredeti megvilágítását, s abban minden torznak, mulatságosnak tetszik. Nem rajongok az ilyen élbefutó művészetért, van benne valami az artista produkcióból s szellem helyett jobbára csak szellemeskedést nyújt, de el kell ismerni, hogy Karinthy ötletei között nem egy talpraesett, s megfogalmazásukban határozottan van rutin. Mindenesetre ezek a könnyű fajsúlyú bohóságok többet érnek, mint azok a „novellái“, amelyekben súlyos gondolatokat akar megvalósítani. Ilyenkor az író fáradságán unalmat vásárolunk. — Komáromy János sem ír igazi novellákat, mégis kötete, *Vidróczki s még néhány ágrulszakadt*, sokkal értékesebb. Egy csomó hajótöröttet rajzol. Hol a multból idézi föl őket, hol a maga képzeletével kelti életre; egyik nagy úr, másik éhenkorász senki, de mind szerencsétlen flótás. Nem az a történet fontos, amelybe bonyolítja őket, — ez rendszerint nem is elég érdekes —, hanem maga az alak, a portrait. Jól megformált, markáns emberfejek, erővel telt típusok, elárad rajtuk az író szubjektívizmusa. Mert Komáromi nemcsak megrajzolja az alakjait, hanem beléjük lopja a maga érzésvilágát: egyszer mulat a figuráin, másszor átérzi lelkük szenvedését, — ilyenkor bennünket is meghat, beleringat a maga hangulatába. Szinte sajnáljuk, hogy ezekre az alakokra nem épít valamilyen egységes, nagyszabású mesét.

A negyedév regénytermése ezuttal nem elégít ki. Egy komoly, értékes regényen kívül a többi mind könnyű portéka. Ráskai Ferenc és Harsányi Zsolt a romantika ósdi inventáriumaival próbálkoznak. Amaz *Kanáry Zoltánjában* egy szegény kis hivatalnokot mindenféle apró kalandba bonyolít, mígnem egy gazdag, de bolondos nagybácsija jóvoltából nagy vagyon ura lesz. Van ebben a regénynek nevezett írásműben minden: kispolgári idill és főuri romlottság, szelíd realizmus és

detektív-romantika, egy kevés politika és egy csöpp misztikum, — csak igazság, szellem és költőiség nincs. — Az *aranyholló*, Harsányi regénye, belső igazság tekintetében semmivel sem különb — egy pesti írónak és egy olasz grófnénak szerelmi idillje —, de érdekesebb anyaggal dolgozik és sokkal ügyesebben van megcsinálva. A Garda-tó partján játszik s ez alkalmat ad szerzőnek színes háttér rajzolására; hőse grófnő, tehát főúri miliő képeivel gyönyörködtethet: a sok csillogás elkápráztatja az olvasó szemét s nem veszi észre a mese csináltságát, az igazi lelki élet hiányát. — K o d o l á n y i J á n o s nevét ezúttal olvasom először regény címlapján. A *Szép Zsuzska* igazi naturalistának mutatja be — a naturalizmus szokott bűneivel. Az életet akarja rajzolni, az ormánysági magyar parasztok életét: éles vonásokkal, telt színekkel dolgozik, de közben annyira eszményíti a rútat, hogy regénye torzképpé lesz, a visszataszító mozzanatok halmozása hazuggá és művésziatlenné teszi. A szerzőnek van jó szeme, sőt ereje is karaktert formálni a megfigyelt vonásokból, de ilyen anyaggal és ilyen szellemben nem lehet értékeset alkotni. — K o m á r o m i J á n o s novellás könyvének kívül egy régibb regényét is közrebocsátotta. A *Zúg a fenyves* édes-bús hangulatán a szentimentalizmus finom, átható parfömje érzik: egy fiú és egy leány szeretik egymást, össze is illenek, de évekig kell vergődniök, amíg megtalálják a sóvárgott boldogságot? Miért marja, gyötri egymást ez a két szerető, lélek — erre a kérdésre ad feleletet a regény. Komáromi tehát lélektani vagy épen lélekelemző regényt akart írni, de épen az a nagy gyöngéje, hogy igazi okok híján kénytelen mindig újabb és újabb ürügyeket kitalálni a két szerelmes távoltartására s olyan ürügyeket, melyeket nem tudunk elhinni. Így a mese fordulatai sem keltenek erősebb érdeket, — az elhibázott lelkirajz megbosszulja magát. Komáromi azonban, mint minden írásában, itt is művész, s egyfelől közvetlen, meglep előadásával, másfelől a magyar vidéki élet színes rajzával pótolja kárunkat — s a regény minden részlete érdekesebb, mint az egész.

Egészen más az a lélekrajz, amelyet Berde Mária ad a *Haláltáncban*, s másszabású maga a regény is. Ez a regény tiszta művészet, s annál érdekesebb, mert egyszerű eszközökkel dolgozik. Külső cselekvénye kevés, meséje regényes, ami mozgalom van benne, az a lelkekben megy végbe. Az előtér-

ben három szereplő áll: egy egészen fiatal férfi s két nő, az egyik egy szép fiatal leány, a másik érett, szerelemrevágó nő. Mind a ketten beleszeretnek a fiúba, s az, noha mélyen, igazán szereti a leányt, nem tud ellenállni a kísértésnek s beleszedül az asszony karjába. Ez az egyszerű történet rendkívül éles és érdekes reflexet kap azáltal, hogy a hősei nem közönséges egészséges emberek, hanem tudóbajosok, s a cselekvény színtere egy svájci tudószanatórium. Beteg, akaraterejükben megbénított lelkek sóvárgásából fejlődik a küzdelem, ezért olyan sajátos ennek a három léleknek a vergődése, ezért válik mindennapi helyzetükből egészen egyéni színű tragédia. De csak az író jellemző ereje által. Az asszony lelki életét ugyan kissé futólag rajzolja, a fiú bonyolult lelkivilágát sem tudja minden fordulatnál megértetni — sajnos épen a döntő mozzanat igazságáról nem tud meggyőzni —, de a halálnak eljegyzett szép leány lelki rajza egyike újabb irodalmunk legszebb pastelljeinek. Amint ebben a lilium-tiszta lélekben fölébred a szerelem, amint a fiútól nem kíván semmit, sem vallomást, sem gyöngédséget, s megelégszik azzal a tudattal, hogy szereti; amint ebben a szivben elhalkul még a szégyen és a fájdalom is: az tiszta művészet, lehellet finomságú és mégis az utolsó árnyalatig igaz. Küzdeni azonban nem tud, csak ábrándozni és sovárogni; nem tudja kinyújtani karját, hogy visszarántsa az örvényből. S mikor megtudja szerelmese árulását: szíve megbocsát, csak végtelen üresség támad benne és megszűn dobogni. Egy modern, de beteglelkű Szép Ilonka, vonzó és megható, mint amaz. Maga a történet, amely e három lény között lepörgött, idő multával elhalványodik emlékezetünkben, de ez a három alak bevésődik elménkbe, ezekkel gazdagodott lelki világunk.

Ha van műfaj, amelyre nem áll a római Propertius mondása — *in magnis et voluisse sat est* — a dráma az. S ha eddig nem tudtuk volna, megtanulhattuk most összel, az új magyar drámákon. Két író próbálkozott meg nagy, komoly drámai feladattal; egyik sem állotta ki azonban a próbát, a két dráma megbukott s szerzőjüknek még az a vigasztalása sincsen, hogy a nemes célért dicsően buktak. Nem, az egyiknek csöndesen, a másiknak lármásan tünt le a drámája a színről, s egyikért sem volt kár, megérdemelték a gyors feledést. Földes Imre *A kis muszkák* c. vígjátékában (Renaissance sz.) a legfrissebb

jelen mozgalmából akar egy mély emberi problémát fejleszteni. A hős, vidéki magyar úr, Szibériában megházasodott; a háború végén hazatér s újra megnősül. Ez a kiinduló pont, nem kell mondanom, hazug. Az orosz asszony eljön Magyarországra férje után — s itt a nagy lélektani probléma: mit csinál a férfi, melyiket választja a két asszony közül. Őszintén szólva a kérdés bennünket meglehetősen hidegen hagy, s nem igen hiszünk a férfi lelki vivódásában. Annak a férfinak, aki ott tudta hagyni hitese asszonyát s itt újra másik asszonyt vett, csak papíron vannak lelkiismereti furdalásai. Mennyivel igazabban és művészebben állította be ugyanezt a problémát Szederkényi Anna a *Lázadó szó* c. regényében! S milyen művészietlen a dráma megoldása! A darab kezdete óta ott settenkedik a magyar asszony mellett egy fiatal gavallér: most kiderül, hogy a férj és feleség nem szeretik egymást, de annál inkább a feleség és ez az udvarló. Kar-karba-öltve kivonultak tehát a házból s a magyar asszony helyébe beköltözik az orosz. Milyen egyszerűen elsimul a nagy bonyodalom, milyen könnyedén elintézi az író a mázsás kérdéseket! Csakhogy ez az egyszerűséges könnyedség irodalmi szempontból bűn s bukásba rántja a drámát. — A féltékeny szerelmes lelkét akarja rajzolni Móricz Zsigmond a *Vadkan*-ban (Vigsz.), de helyette egy örvöngő félbolondot visz színre. Mert az a Révay Ferenc, aki Holics várában a XVII. század elején agyongyötörte feleségét, noha szerette, a Móricz Zsigmond beállításában valóban pathologikus jelenség, s azok a gyűlölködő gorombaságok, melyekkel a feleségét elárasztja — persze Forgách Zsuzsánna sem marad férje adósa — legfőleg a pszichiátert vagy a bírót érdeklik, nem pedig a közönséget. S vajon ki hiszi el a szerzőnek, hogy ez a két ember a dráma végén megértő szerelemmel borul egymás nyakába? Móricz ezen a ponton eltér a históriától, valamint mintaképétől Strindbergtől. A história szerint az asszony otthagya urát a fiatal Bakics Imre kedvéért. Strindberg *Haláltánc*-ában is elmarad a kibékülés — mindakét megoldás igaz, csak éppen Móriczé hazug. Visszagondolva a *Buzakalás*ra, Móricz megelőző drámájára, melynek ugyanez a tárgya, csak hogy nem a múltban, hanem a jelenben, s nem főuri, hanem polgári miliőben pereg le: azt kell kérdeznünk, hogy igazán nem érdekli más a drámáiról Móriczot, mint a gyűlölkedésből kisarjadó szerelem, s nem tud más hangnemen játszani, mint

azon a durva, ízléstsértő hangon, amely a maga szennyességében tiszta kakofónia?

A drámák második csoportjába sorozom az életképeket. Nem nagy igényű műfaj, nem is követel valami nagy művészetet. Jó szem az élet jellemző helyzeteinek és figuráinak fölismerésére, bizonyos inkább epikus, mint drámaírói tehetség: ennyi elég. Remeket nem igen lehet alkotni ebben a nemben, de ügyes színpadi munkát igen. Úgy látszik azonban, hogy ez sem megy olyan könnyen. Fodor László-nak épen nem sikerült. A *jószívű asszony* (Renaissance sz.) belső Józsefvárosi életkép (a belső jelzőre szükségem van, mert a következő darab külső józsefvárosi!). Hőse egy szegény polgárasszony, aki szobát ad albérletbe, de csak egy-egy évre s csak egyetemi hallgatónak. Miért? Az asszony nem is olyan ostoba: az egyetemi hallgatók fiatal legények — s a szoba árában bennfoglaltatik a szállásadónő szívének bérlete is! Ez nem dráma, még életképnek is üres; az egész pusztá Molnár Ferenc utánzat, de esetlen. A legesetlenebb ott, ahol mestere legkedveltebb motivumát, az álmot értékesíti s a jószívű asszony álmában fölvonultatja összes eddigi szobaurait. Ez a jelenet, a szerencsétlen rendezéstől is segítve, már átcsap a komikumba. — Semmivel sem különb a mester darabja, Molnár Ferenc külső józsefvárosi idillje, *Az üveg cipő* (Vigsz.). Hőse egy cselédleány, nyilván G. Hauptmann Hannele-je nyomán elgondolva, de csak elgondolva. Megrajzolva egészen Molnár Ferenc módján van, egyfelől agyonidealizálva, másfelől agyonrealizálva: hol a szentimentalizmus édeskés vízében, hol a naturalizmus szennyes áradatában lubickol. Úgy látszik, a szerző a nagy szerelem szimbolumának szánta ezt a félszeg, együgyűen rajongó leányt, de ehelyett külvárosi lebuták, bűntanyák és rendőrszobák visszataszító képeivel, köznapi embereivel, durva, ízléstelen és erkölcsöt sértő beszédeivel akar mulattatni. A „vígjáték” — így cimezi a szerző ezt az unalmas életképet — Molnárnak leggyöngébb darabja. — Igénytelen apróságok a kamara színház ujdonságai is, Thury Lajos *Örzsé nénije*, Vitéz Miklós *Tiszta dolog* és Nyári Andor *Gunyhó előtt* c. kis drámája. Mind a három parasztdarab, s mind a három fiatal író műve, s egyik sem több pusztá jelenetnél. De tetszettek, s rá is szolgáltak. Az *Örzsé néni* a melegségével, a *Tiszta dolog* a rutinjával, a *Gunyhó előtt* eleven, színes dialogu-

sával. Szeretnők, ha a fiatal szerzők megpróbálnák erejüket igazi drámaírói föladaton is, — de Vitéz Miklós rázza le magáról Móricz Zsigmond hatását: a magyar paraszt erőtikus beállítását! — A Nemzeti egyetlen sikere Csathó Kálmán vigjátéka volt. *A házasságok az égben köttetnek*. Valójában époly kevésbé vigjáték, mint az előbbiek: nagyméretű életkép a vidéki magyar úri osztály életéből, enyhén ironikus színezettel. Költött meséjével azt a tételt illusztrálja, hogy a házasságokat nem az égben kötik, sőt nem is a férfiak kötik, hanem — a nők, mert azzal vétetik el magukat, akivel akarják, még akkor is, ha az illetőnek esze ágában sincs őket nőül venni. Igaz-e ez a tréfás tétel, nem fontos, valamint a mese sem fontos ebben a vigjátékban. Maga az író sem veszi komolyan: könnyedén építi föl a cselekvényt s époly könnyedén oldja meg a bonyodalmat. A hatást más, kevésbé drámai eszközökkel éri el. Egyfelől a miliő rajzzal. Egy előkelő dzsentriothont mutat be, egy igazi magyar kúriát, azzal a sajátos levegővel és hangulattal, mely nekünk, a magyar középosztály embereinek olyan kedves. A közelmúlt síma emlékei élednek föl bennünk újra, életünk jól ismert, bájos melódiái, — s szívünk észrevétlenül meg van fogva. Másfelől csupa ismert magyar figura mozog a színen: leányok, asszonyok, akiknek udvaroltunk, férfiak, akikkel mulattunk, — természetes, hogy érdeklődéssel nézzük udvarlásukat, mulatásukat a színpadon. Csak az egyik alak bántó. Az a fiatal ember, aki az előkelő özvegy asszonynak udvarol, de nyíltan megmondja, hogy nem házasság a célja. Nem mondom, találkozunk elvéve ilyen alakokkal az életben, — de e Domokosokat ki szokták dobni az úri társaságból, nem pedig becézgetni. Végül hat az író kitűnő asszony-ismeretével. Mennyi finom, találó megfigyelés, a női psychének milyen rejtelmeibe világít bele egy egy éles fénycsóvával! Ezekkel az írói érdemekkel és pusztán ezekkel az érdemekkel, irodalmi értékű drámát írni nem lehet, de a színpadi sikernek biztos eszközei. Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy lenézhessük ezt az alacsonyabb rendű értéket, s nem vagyunk hipokriták, hogy letagadjuk, hogy mulattunk Csathó darabján.

Mulatni lehet azon a három színdarabon is, amelyeket utóljára hagytam, mint ugyanakkor a műfajnak különböző szellemű termékeit. De hogy elérkezessünk hozzájuk, egy nagy lépést kell tennünk lefelé, — lefelé még az életképek szerény

műfaja után is. S olyan nagy ez a lépés, hogy nem tudom, nem kerültünk-e vele az *irodalom* alá. Az bizonyos, hogy a három, illetőleg négy szerző elméjében az irodalmi érték, a költői hatás gondolata nem igen fordult meg. Sz en es Bé la p. o. Az *olasz asszony* c. bohózatát (Belvárosi sz.) kettős félreértésre alapította. Az egyik olyan, hogy már az élet is kicsépett belőle minden ujságot: a külföldön utazó magyar asszonyt olasznak nézi egy hevülékeny ifjú s lángoló magyar szerelmi vallomásokat röpít feléje. A másik ötlettel pedig épúgy fejbe kólintja a mit sem sejtő nézőt, mint az a bizonyos fahasáb Cyranót: az asszony nem asszony, hanem leány, a férje pedig nem férj, hanem apa. Mikor ez a III. fölvonásban kiderült, a főpróba edzett idegzetű kritikussain végig futott a hideg, a félhangon kiejtett „ah“-ok tömege egy hatalmas tiltakozásba olvadt össze — s a színpadon egy pillanatra megállt a játék. Ennyi volna az irodalom a drámában, a többi munka: pesti élcek Velence és Firenze búbájós miliójében. A kontraszt imponál s a pesti közönség tódul a fess művésznőben gyönyörködni. — Drégely Gábor ötlete, amelyet ugylátszik szerzőtársa, Liptai Imre öntött drámai formába, már elvitathatatlanul új, de egy kissé — hogy is mondjam, hogy ne legyen sértő? — különös. Két jó barát szerelmes egy leányba; az egyik gavallér, a másik esetlen figura. A nemeslelkű gavallér, sport nyelven szólva, handicap-eli magát: hogy kiegyenlítse az esélyeket, vörös parókában mutatkozik be a leánynak. Ezt a képtelen helyzetet diszkrétan fejlesztik a szerzők a kibékítő megoldás felé, nem is minden elmésség nélkül: akit nem bánt a groteszk ötlet és szereti az alacsonyan járó, de nem ízléstelen tréfákat, az jól elmulathat *A vörös emberben* (Magyar sz.). Valljuk meg, a közönség mulat is a darabban. — L e n g y e l M e n y h é r t még bátrabb, mint kollégái: ő tudatosan eldob magától minden irodalmi ballasztot, még alapötletre sem szorul. Minek is, mikor ő, a színpadi technika nagymestere, (sokkal inkább az, mint Molnár Ferenc) tele van mesés trükkökkel és kacagtató figurákkal. Nem kitünő trükk-e, hogy a II. fölvonás egy film-gyárban folyik, ahol épen a *waterlooi csatát* veszik föl (innen a darab címe, Renaissance sz.), igazi masinával, operatőrrel, világítási effektusokkal, statisztikákkal és a hősszerelmes Napoleonnal? Ezt a trükköt ugyan állítólag már fölhasználták Németországban, de azért elképzelhetni, mennyire tetszett a pesti közönségnek,

amelynek legnagyobb vágya bepillantani a színház (és a színészek, színésznők) belső életébe. S nem nagyszerű figurák-e az amerikai kiskereskedő, meg a nagy filmes, akik dollárjaikkal megbabonázzák pesti hitsorsosaikat, s annál inkább, mert nemcsak faji kapcsok fűzik őket egymáshoz: ezek az amerikaiak is a Dob-utca vidékéről valók, s 20 év előtt holmi rendezetlen váltóügyek miatt vitorláztak át Amerikába. A darab az elején és végén vontatott, de a dereka annál simábban gördül a kacagató helyzetek és mulatságos fordulatok kerekein. A mesét könnyen lehetett volna szatirává fejleszteni, pellengérré állítva és ostorozva azokat, akiknek egy eszményük van, a pénz, egy gondjuk, az üzlet, és egy vágyuk, a léha szeretkezés, de a komoly irodalmi hivatás megfojtotta volna a kacajt — már pedig, aki megnevétteti a közönséget, annak táblás házai vannak. Lengyel Menyhértnek egy évben másodszor sikerült közönséget csalni a drámájába: ezt nem szabad kicsinyelni, ez érdem. Nem költői, még kevésbbé drámairói, de kétségtelen jele a tehetségnek. Mondják bár mások csak ügyességnek, én azt tartom, hogy az ügyességnek ez a foka már tehetség.

A színházi szezonnak a derekán vagyunk s amennyire halljuk, az igazgatók már fölvonultatták azokat a magyar szerzőket, akiktől a legnagyobb sikereket várták. S az eredmény? A színházak meglehetnek elégedve; a Vigszínházon kívül a másik négy drámai színházunk megtalálta a maga nagy sikerű drámáját, azt, amely 50—100 előadásával lehetővé teszi a vezetőségnek, hogy fejfájás nélkül gondoljon a közeljövőre. A közönségnek sincs oka panaszra. Az a közönség, amely ma színházba jár, nem kultúrintézménynek nézi a színházat, hanem mulatóhelynek — s ezuttal nem csapódik be. És mi kritikusok? Eleget zsörtölődtem, azért most búcsúzóul, azt emelném ki, ami ezekben a könnyű fajsúlyú darabokban is méltó az elismerésre. Az egyik az egészséges jókedv, a másik az ügyes technika és biztos fölépítés, végül a relative tiszta levegő, az érzéki mozzanatok mellőzése vagy legalább óvatos alkalmazása. Mindent összevéve: ma vígasztalóbb a helyzet a színpadok környékén, mint tavaly ilyenkor volt. De a múlt szezon második fele meghozta a *Süt a napot*. — Lesz-e az idén ilyen ajándékban részünk?

Dr. Császár Elemér.